

הספד על הגרז"ן בעצרת השבעה לפטירתו

אנו נמצאים בימי חודש אלול, וידוע הרמז המפורסם, המופיע כבר בקדמונים, ששמו של החודש הוא ראשי תיבות "אני לדודי ודודי לי" (שה"ש ו, ג; ראה ברמזי הרוקח שם, דרשות מהר"ח אור זרוע סי' לב, ועוד). והשאלה עולה מאליה: כיצד אפשר ליישב ביטוי זה, שכל עניינו אהבה וקירבה מיוחדת בין ישראל לאביהם שבשמים – עם ימי הדין, האימה והיראה של חודש אלול וראש השנה.

הנביא אומר: "בוא בצור והטמן בעפר, מפני פחד ה' והדר גאונו" (ישעיה ב, י). כיצד אפשר לברוח מפני ה'? כבר המליץ על כך רבי שלמה אבן גבירול בפיוט 'כתר מלכות': "אברח ממך – אליך, אסתתר מחמתך – בצילך". מקום המסתור הטוב ביותר הוא הקב"ה בעצמו. "מגדל עוז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב" (משלי יח, י), וכפי שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה (ר"ה ד, ז), שימים אלו של ר"ה ויו"כ הם ימי תפילה והכנעה לפני ה' ויראה ממנו, "ומברח ומנוס – אליו".

כיצד ניתן לברוח אל ה'?

ארבעים יום אלו שבין א' באלול ליום הכיפורים, הם הימים שבהם עלה משה להר סיני לקבל את הלוחות האחרונים. ומפורסמים דברי בית הלוי בדרשותיו (סי' יח), שהיה חילוק מהותי בין לוחות ראשונים לאחרונים. על הראשונים אמרו חז"ל בעירובין (נד, ב) שאלמלא נשתברו היה אדם לומר תורה ואינו משכחה. וביאר בעל בית הלוי, שבלוחות ראשונים טרם התחדש ענין תורה שבעל-פה, והכל היה על הכתב.¹ אך בלוחות אחרונים נתחדש ענין תורה שבעל פה, ומכאן ואילך אדם לומד תורה ומשכחה, והתורה שבעל פה אינה כתובה על הלוחות.

על כך אומרים חז"ל במסכת גיטין (ס, ב), שלא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על תורה שבעל פה, שנאמר "כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל" (שמות לד, כז). וידועים דברי התנחומא בפרשת נח (ורשא, סי' ג), שמביא את דברי הגמ' הללו, ומוסיף: "והיא (התושבע"פ) עזה כמות, וקשה כשאל קנאתה, לפי שאין לומד אותה אלא מי שאוהב הקדוש ברוך הוא בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו".

1. אפשר ליישב על הלב בכמה דרכים כיצד נכתבה כל התורה בלוחות האבן, אמנם כבר מקובלנו (שבת קד, א) שמ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים, וא"כ לא מן הנמנע שגם זה היה בדרך נס.

אם כן, בימים אלו של "אני לדודי", הדרך לברוח אל ה' היא על ידי השקיעה בלימוד התורה שבעל פה, ההעמקה בש"ס ופוסקים. לימוד זה הוא הביטוי הגדול ביותר לאהבת ה'.

וכזה היה מורנו הגאון הגדול רבי זלמן נחמיה זצ"ל. כל כולו היה מלא באהבת תורה; לא היה לו דבר בעולמו מלבד התורה - ובאהבתה ישגה תמיד. וכמו שכתב הרמב"ם בסוף הלכות תשובה (י, ו): "דבר ידוע וברור שאין אהבת הקדוש ברוך הוא נקשרת בלבו של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי ויעזוב כל מה שבעולם חוץ ממנה וכו', אינו אוהב הקדוש ברוך הוא אלא בדעת שידעהו, ועל פי הדעה תהיה האהבה אם מעט מעט ואם הרבה וכו', לפיכך צריך האדם ליחד עצמו להבין ולהשכיל בחכמות ותבונות המודיעים לו את קונו כפי כח שיש באדם להבין ולהשיג". הביטוי הגדול ביותר לאהבת ה' הוא על ידי ידיעת ה', כלומר ע"י לימוד חכמתו ותורתו.

וכתב שם הראב"ד בהשגותיו שני פירושים ל"באהבתה תשגה תמיד": בפירוש הראשון ביאר הראב"ד שהוא כמו "שגיון לדוד" (תהלים ז, א), כלומר לשון שירה. ואכן, ניתן לומר זאת בפה מלא על תורתו של מורנו הגרז"ן זצ"ל, שהיתה שירה אחת גדולה ושלמה - "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" (דברים לא, יט).

כתלמיד בשיעוריו של הגרז"ן, הייתי מתאר את דרך העברת שיעורו בדרך משל, לאב היושב עם בניו בסעודות השבת ומספר להם את סיפורי המקרא ודרשות חז"ל. הרי ודאי שהאבא אינו נצרך להכין את דברי החכמה והמוסר שמנחיל לבניו, אלא הדברים שגורים על פיו ולשונו מילדות, והם חלק מהווייתו. כך הרגישו התלמידים ביושבם לפני מו"ר זצ"ל. שיעוריו המאלפים והעמוקים נבעו וזרמו מתוכו כמעין המתגבר, היו שגורים על לשונו, ומצידו היה זה כמו שיר שהוא שר, ואינו צריך אפילו להתרכז ולחשוב על מילותיו. כל זה בזכות אהבת התורה ושקידתה ימים ולילות. עוד משחר ילדותו ועד זקנה ושיבה לא פסיק פומיה מגירסא. הוא לא עזב את התורה וממילא היא לא עזבה אותו, והיתה לחלק בלתי נפרד ממנו.

"ושננתם לבניך" - אלו התלמידים (ספרי ואתחנן, לד). יש אב ביולוגי ויש אב רוחני. כשם שהאב הביולוגי מעביר חלק מגופו, את הד.ג.א שלו לדור הבא, כך האב הרוחני נותן חלק ממנו - את תורתו, הטבועה בעצמותו, לתלמידיו.

ויסודו של הדבר נעוץ בנותן התורה, הקב"ה בכבודו ובעצמו, כפי שאמרו חז"ל במסכת שבת (קה, א) על הכתוב "אנכי ה' אלהיך" (שמות כ, ב), ש"אנכי" ראשי תיבות "אנא נפשי כתיבת יהבית" - עצמותו של הקב"ה נמצאת בתורה ואותה קיבלנו במתן תורה דרך חכמתו יתברך. כך כל ת"ח שעוסק בתורה הופך להיות

חפצא של תורה, וכאשר הוא מלמד את תורתו, תורה דיליה, הוא נותן את נפשו לתלמידיו.

זהו פן אחד של "באהבתה תשגה תמיד" - מלשון 'שיגיון' ושירה. אך ישנו פירוש נוסף שכתב הראב"ד שם: "בעבור אהבתה תשגה בעניניך, שלא תשים אליהם לב". לדרך זו, "תשגה" - מלשון שגגה, כלומר: מרוב שקיעותו בתורה ולגודל אהבתו אותה, כבר אינו מקדיש חשיבות לעניינים אחרים, שוגה בנושאים גשמיים, במילי דעלמא. כזה היה מורנו הגרז"ן, שכל מה שאין לו שייכות לתורה לא היה חשוב בעיניו כדבר שראוי להקדיש לו זמן ומאמץ.

וי לארעא דישראל דחסרא גברא רבא. כמה אנו חסרים בלכתו. הגמ' בשבת (קלח, ב) אומרת, שכאשר נכנסו רבותינו לכרם ביבנה אמרו "עתידה תורה שתשתכח מישראל", ורשב"י נחלק עליהם ואמר: "חס ושלום שתשתכח תורה מישראל, שנאמר (דברים לא, כא) 'כי לא תשכח מפי זרעו'". ומה שנאמר בנביא "ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו" (עמוס ה, יב), היינו "שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד".

לעתים קשה להפנים מהי המשמעות עבורנו לאבד גדול-דור. אך כשמתבוננים בדברי הגמרא הזו, "שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד" - נוכל להתחיל להבין מה איבדנו. מפורסמים דברי הירושלמי בברכות (ב, ה): "תלמיד חכם שמת, מי מביא לנו חליפתו, מי מביא לנו תמורתו", וכעין זה מובא בתלמוד בבלי (הוריות יג, א) "חכם שמת - אין לנו כיוצא בו". מי יוכל למלא את החלל הענק שנוצר בהליכתו של ת"ח, של גדול דור כזה?

מורנו הגדול היה אחד משרידי ענקי גדולי התורה של הדור הקודם. ספורים הם האנשים שאפשר לומר עליהם שאצלם יש הלכה ברורה ומשנה ברורה כפי שראינו אצלו. שומעים פסק הלכה מפיו ויודעים שאפשר לסמוך על כך בלב שקט ורגוע. זוהי ההגדרה של גדול הדור - כאשר התלמידים חשים כי דבר ה' יוצא מתוך גרונו, וגם אם יש קושיות - אנו תולים אותן בחוסר הבנתנו, בקוצר דעת המשיג ובעומק המושג.

איזו זכות גדולה היתה לנו כאן בכרם ביבנה. דרך כלל, כדי לזכות לפגישה קצרה עם אחד מגדולי הדור, מוטל על האדם לצאת ממקום מושבו ולטרוח כמה טרחות, וכולי האי ואולי יזכה להתברך מפיו, או לשאול אותו שאלה אחת בהלכה ובהנהגה. ואילו אנו זכינו ומו"ר זצ"ל, איש האשכולות, גברא רבא דכולא ביה, התהלך בינינו, ביני עמודי דישיבתנו הקדושה, מדי שבת בשבתו. לא היה צורך לנסוע למרחקים, אלא ניתן היה לגשת אליו באופן ישיר ללא מתווכים, והוא ענה בפשטות ובמאור פנים לכל אוהב תורה באשר הוא, ללא שום אבחנה.

וי לנו שחסרנו את מורנו ורבנו. הנחמה שלנו היא קודם כל עצם ההבנה מהו החיסרון. מה מטרתה של הענישה "ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו"? המטרה היא שנבין ראשית כל מה חסר לנו: מי מביא לנו תמורתו? אצל מי נוכל לרצות את מעותינו? מי יכריע לנו בסוגיות כבודות משקל?

לפני כמה שנים שימשתי כשלוחא דרבנן בעניין מורכב ומסובך של עגינות מארץ נכר, וביקשו ממני להראות למורנו הרב זצ"ל את המקרה ואת הפסק של אחד מחשובי הדיינים בנושא, ולבקש מהרב שיכריע בדבר. בתחילה אמר הרב בענוותנותו שצריך 'כתפיים רחבות' כדי לפסוק במקרה כזה, והציע לי ללכת לגאון הרב עובדיה יוסף זצ"ל, שהיה אז בחיים חיותו, כדי שיכריע הוא בעניין. אך אמרתי לרב כי נשלחתי לשאול את חוות דעתו. הרב נעתר ולקח את פסק הדין לביתו, ובשבוע הבא כשהגיע לשיעורו בישיבה נכנסתי עמו לאחת הכיתות, והרב הוציא את פסק הדין הנ"ל וכתב עליו שהוא מצטרף להתיר. זו אחת הדוגמאות שבהן ראיתי את גדולתו ואת רוחב הדעת, כיצד ידע בעת הצורך להיכנס לעובי הקורה ולהכריע בעניינים חמורים העומדים ברומו של עולם, בדרך של "הלכה ברורה ומשנה ברורה".

ראינו בעינינו את נועם הליכותיו. היינו ממתנינים לשעת הכושר כדי שנוכל לשמש את הרב, כגון להביא לו ספר כלשהו בעת השיעור. כאשר הוצרך לכך הרב, כולם מיד היו קופצים ממקומותיהם להביא לרב, אך תמיד היה קם בזריזות בעצמו ומקדים אותנו.

זאת נחמתנו, בכך שנשכיל להבין את עומק החסרון, ועצם הבנה זו תתן לנו את הכוחות והשאיפה להגיע למדרגות נשגבות אלו.

"אני לדודי ודודי לי". האהבה שעם ישראל נותן לקב"ה בכך שהוא שוקד על לימוד התורה שבעל פה, מביאה לכך שהקב"ה יחזיר לנו אהבה. רבינו הקצות החושן בהקדמתו מביא את דברי הזוהר הקדוש (בהקדמה, ה"ע"א) שדורש את הפסוק בישעיהו (נא, טז) "ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתך לנטוע שמים וליסוד ארץ ולאמר לציון עמי אתה" - אל תיקרי 'עמי אתה' אלא 'עמי אתה', וז"ל: "למהוי שותפא עמי מה אנא במלולא דילי עבדית שמים וארץ כמה דאת אמר 'בדבר ד' שמים נעשו', אוף הכי את". זה כוחו של תלמיד חכם, זהו כוחם של גדולי הדור, שבדברי התורה שלהם בוראים שמים וארץ. זה הכח שנתן הקב"ה לעם ישראל ולחכמי ישראל להכריע בתורה שבעל פה כפי שכלם האנושי, והוא יתברך מסכים עמהם. זו האהבה שהקב"ה מחזיר לעם ישראל.

על רבנו הגדול ראוי לומר שבדברי התורה שלו נבראו שמים וארץ. ויה"ר שיבולע המות לנצח, ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים, ונזכה לראות את פניו המאירים של רבנו בתחיית המתים יחד עם כל מתי ישראל.